

РОЗШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДАЛЕНИХ КОРИСТУВАЧІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ БІБЛІОТЕК: З ДОСВІДУ РОБОТИ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ СУМСЬКОГО НАУ

Комликова Г. І., директор наукової бібліотеки Сумського НАУ (м. Суми)

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується переходом до всеохоплюючої інформатизації усіх соціальних інституцій і процесів, пов'язаних із формуванням інформаційних ресурсів і передачею знання. Ця тенденція чітко проявляється в бібліотеці, яка в умовах інформатизації перетворюється зі сховища книг на соціальний інститут, що забезпечує кумуляцію, збереження і загальну доступність документів, інформації, знань. Це зумовлює принципові зміни в її діяльності. Враховуючи те, що книгозбірні завжди грали роль свого роду інтелектуального посередника між людиною та інформацією, головною функцією сучасної бібліотеки стає забезпечення можливості вільного і необмеженого доступу різних джерел інформації та ефективне використання накопиченого документального потенціалу. В реаліях сьогодення, що проявляються в обмеженні фінансування, необхідного для комплектування бібліотечних фондів, різкого подорожчання, наслідком якого стала малодоступність традиційних каналів зв'язку і друкованих видань, нарізла необхідність створення умов для забезпечення користувачів своєчасною, достовірною та повною інформацією шляхом широкого застосування новітніх технологій.

Відмінною рисою сучасного етапу розвитку суспільства є те, що інформація поширюється одночасно як у традиційній друкованій, так і в електронній формах. Тому пріоритетними напрямками діяльності сучасних бібліотек варто вважати:

- якісне формування інформаційних ресурсів, що поєднують паперові та електронні носії інформації;
- організація ефективного доступу до них;
- розширення сервісних послуг.

Використання у бібліотеках електронних ресурсів потягло за собою зміну бібліотечної технології – з'явилася необхідність суттєвого коригування форм і методів обслуговування. А розвиток Інтернет-технологій відкрив новий рівень можливостей у забезпеченні доступу до інформаційних ресурсів бібліотек віддаленим користувачам.

Особливо гостро проблема зміни форм обслуговування постала перед бібліотеками вищих навчальних закладів, діяльність яких спрямована на задоволення інформаційних потреб користувачів, пов'язаних з освітньою діяльністю, науково-дослідною роботою, розширенням професійних знань і підвищенням кваліфікації осіб з вищою освітою. Сьогодні бібліотека вищого навчального закладу аграрного спрямування є складним соціально-комунікативним комплексом, який в умовах інформаційного суспільства

розглядається як складне виробництво інформаційних продуктів і послуг для потреб вищої школи, аграрної науки й сільськогосподарського виробництва.

Одним із вирішальних чинників удосконалення бібліотечно-інформаційної діяльності в сучасних умовах є просування бібліотеки в мережі Інтернет. Спричинено це тим, що все більше користувачів надають перевагу електронному документу над традиційним та й шукають їх, у першу чергу, в Інтернеті. Тому перед сучасними бібліотеками постало завдання створити умови, які б задовольнили такий тип споживачів інформації. Рішення просте – створити web-сайт бібліотеки, як один із основних каналів, що забезпечують доступ до різноманітних послуг сучасних книгозбірень та їх інформаційних ресурсів. Web-сайти дають виняткову можливість сільськогосподарським бібліотекам зокрема презентувати себе та свої здобутки, створюючи позитивний імідж, розширювати свою діяльність, охоплюючи все більшу кількість користувачів: студентів, науковців, фахівців сільського господарства. Перевагою web-сайтів є те, що бібліотеки можуть не лише краще забезпечувати інформаційні потреби користувачів, а й представляти на розгляд широкому загалу свої інформаційно-аналітичні продукти, знайомити з послугами, які вони надають, та інформувати про свою діяльність. Web-сайти надають доступ до інформації віддаленим користувачам і є зручними у використанні: читачі в будь-який час можуть ознайомитись з представленою інформацією тієї чи іншої бібліотеки, перебуваючи поза її межами.

Бібліотека Сумського національного аграрного університету, проаналізувавши досвід бібліотек вищих навчальних закладів та врахувавши те, що web-сайт надає можливість покращення співпраці з користувачами, з 2012 р. працює над створенням власного web-сайту. Його головними завданнями бібліотека визначила:

- підвищення ефективності просування та популяризації (рекламування) власної бібліотеки;
- активізація реалізації інформаційної функції шляхом надання користувачам мережі зручного доступу до власних інформаційних продуктів: електронних каталогів, електронної бібліотеки тощо;
- розкриття бібліотечних фондів через електронний каталог;
- розвиток нових інформаційних послуг у мережі Інтернет.

Враховуючи вищеназвані завдання, формується змістове наповнення web-сайту бібліотеки. Оскільки сайт призначається переважно для студентів університету, яким потрібна різноманітна інформація для навчання (підготовки рефератів курсових та дипломних проектів, підготовки до семінарських занять), структурою сайту передбачені рубрики, що наповнюються необхідною для користувачів інформацією. Це і перелік періодичних видань, що передплачує бібліотека, і план роботи бібліотеки, який інформує користувачів про всі масові заходи та книжкові виставки, що заплановані на найближчий місяць, і віртуальна виставка нових надходжень та щоквартальний «Бюлетень нових надходжень до бібліотеки». Тут же представлені й тематичні бібліографічні покажчики, складені працівниками бібліотеки та зразки оформлення списку літератури до наукових праць. Рубрика «Літературна Сумщина» знайомить

користувачів з найкращими поезіями та уривками прозових творів сучасних митців слова нашого краю. Впроваджена у 2011 р. нова послуга – Віртуальна довідкова служба дозволяє отримати консультацію працівників бібліотеки віддаленим користувачам щодо пошуку за електронним каталогом та оформлення списку літератури до курсової чи дипломної роботи. Віддалені користувачі мають змогу замовити електронну копію статті з журналу чи декілька сторінок з монографії через таку послугу як «Електронна доставка документів».

Найвідвідуванішою рубрикою сайту наукової бібліотеки СНАУ є електронний каталог, що є основним джерелом бібліографічного пошуку. Його доступність у будь-який час доби, простота у використанні, доволі велике хронологічне охоплення мають незаперечну перевагу перед традиційними каталогами та бібліографічними покажчиками на паперових носіях, так як дозволяють оперативно скоригувати пошук, допускають його гнучкість та багатоваріантність.

Робота над створенням ЕК, що розпочата бібліотекою СНАУ ще у 1991 р. (тоді ще у програмному забезпеченні МАРК), сьогодні приносить відчутний результат: кількість звернень до нього зростає щороку. А оскільки ЕК містить інформацію не лише про книги, а й про статті з журналів та наукових збірників, відпадає необхідність вести традиційний ДПА в повному обсязі: бібліотека СНАУ вже відмовилась від ведення систематичної картотеки статей та систематичного каталогу.

Варто відзначити, що бібліотека СНАУ є активним прихильником такої форми міжбібліотечних відносин як корпоративна діяльність, результатом чого стало створення у 2010 р. розподіленого електронного каталогу, де представлені електронні каталоги усіх коледжів СНАУ.

Такий напрям інформатизації бібліотечного обслуговування як забезпечення користувачів повними текстами документів (в електронній формі) реалізується за рахунок створення електронної бібліотеки. Сьогодні БД «Електронна бібліотека» є найбільш перспективною базою даних для інформаційного забезпечення навчального процесу університету та коледжів. Представлена вона на сайті бібліотеки, поряд з електронним каталогом та створена на платформі АІБС «Ірбіс», можливості якої передбачають організацію доступу до повних текстів тільки зареєстрованим користувачам, що, в свою чергу, дозволяє у певній мірі дотримуватись авторського права.

У БД «Електронна бібліотека», що налічує вже близько 7 тис. записів, представлені повні тексти документів різних типів: книги (підручники, навчальні посібники, практикуми, навчально-методичні матеріали, монографії, довідкові видання, збірники наукових праць) журнали та окремі статті з них.

В сучасних умовах відмічається й стрімке зростання міжнародного руху Відкритого доступу до наукових знань, провідну роль у розвитку якого відіграють університетські бібліотеки, що формують інституційні репозитарії – електронні архіви для довготривалого зберігання, нагромадження та забезпечення довготривалого та надійного відкритого доступу до результатів наукових досліджень, що проводяться в установі. Такі електронні архіви

відкритого доступу є для університетів інформаційним навігатором у науковому світі, інструментарієм для розповсюдження створених ними інформаційних ресурсів, продуктів, послуг та обміну результатами досліджень зі світовим співтовариством.

Електронний репозитарій Сумського НАУ сформований у 2012 р. на базі безкоштовного програмного забезпечення DSpace. Його створення стало ще одним джерелом наукової інформації для користувачів бібліотеки, що доступне з будь-якого місця, у будь-який час.

Репозитарій містить такі матеріали науковців як монографії, наукові статті (повні тексти та анотації), автореферати дисертацій, матеріали наукових конференцій (тези, повні тексти та презентації доповідей), анотовані звіти про науково-дослідні теми, патенти, бібліографічні покажчики, дипломні роботи студентів. Для бібліотеки, в умовах, коли кількість відвідувань поступово зменшується, репозитарій – це перспектива залучення нових (переважно віртуальних) користувачів, підвищення популярності як авторів, так і університету.

З величезного масиву інформації аграрної тематики, що поширюється в сучасному світі надто швидкими темпами, і студентам і викладачам дуже важко відібрати саме ту, що потрібна в дану мить. На допомогу їм може прийти бібліотека, чийм основним завданням якраз і є відбір, організація та розповсюдження інформації, в т.ч. довідкове обслуговування.

Впровадження телекомунікаційних засобів зв'язку дає можливість бібліотекам не тільки забезпечувати довідкове обслуговування користувачів, що приходять до бібліотеки, а й наблизитись до читачів, що знаходяться за її межами. Це дало поштовх для змін у традиційному довідково-бібліографічному обслуговуванні через створення віртуальної довідкової служби, орієнтованої на обслуговування віддалених користувачів та надання у відповідь на запит готової інформації як у вигляді посилань на інтернет-ресурси, так і у вигляді бібліографічних списків. Це надає можливість користувачам скоротити час самостійного пошуку інформації та отримати кваліфіковану відповідь фахівців бібліотеки.

Віртуальна довідкова служба бібліотеки зберегла основні функції традиційної довідкової служби:

- навчити відвідувачів користуватися бібліотекою та її ресурсами;
- рекомендувати джерела, з яких користувач може отримати потрібну йому інформацію;
- популяризувати бібліотеку як соціальний інститут.

Віртуальна довідкова служба бібліотеки Сумського НАУ розпочала роботу у 2011 р. спочатку на сайті університету, а згодом, після створення у 2012 р. власного сайту бібліотеки, функціонує вже на ньому. Створювалася вона з метою забезпечення необхідною оперативною інформацією користувачів бібліотеки шляхом виконання запитів через Інтернет, у режимі офлайн (на форумі), а також ознайомлення користувачів з бібліотечними ресурсами та сервісами. Необхідність її створення викликана була тим, що серед користувачів нашої бібліотеки є не тільки студенти та викладачі вузу, а й

студенти наших коледжів, що не мають змогу відвідувати університетську бібліотеку через її віддаленість, співробітники науково-дослідних установ області та фахівці сільського господарства.

Робота віртуальної довідкової служби НБ СНАУ координується відділом новітніх бібліотечних технологій та автоматизації бібліотечних процесів. Довідки виконуються у робочому порядку фахівцями цього відділу за підтримки фахівців інших структурних підрозділів протягом 2-3 діб (у залежності від складності запиту). Аудиторія віртуальної довідкової служби не обмежується користувачами бібліотеки СНАУ, відповідаємо на питання усіх абонентів. Основним джерелом для виконання запитів користувачів є електронний каталог бібліотеки СНАУ та коледжів.

Перспективним напрямком розвитку віртуальної довідкової служби НБ СНАУ є приєднання до Об'єднаної віртуальної служби бібліотек України.

Особливу роль у забезпеченні віддалених користувачів бібліотеки необхідною інформацією відіграє така послуга як електронна доставка документів, що з поширенням Інтернету та розвитком інформаційних технологій поступово трансформувалася з міжбібліотечного абонементу. Запровадження цієї послуги в бібліотеці СНАУ у 2011 р. дозволяє підвищити ефективність задоволення потреб користувачів, значно заощаджуючи час на доставку необхідної інформації й розширює коло інформаційних джерел.

Бібліотека СНАУ впритул підійшла до необхідності автоматизувати й таку складову бібліографічної діяльності як бібліографічне інформування (ВРІ, ДЗК). Можливість здійснити це надає нова версія АІБС «Ірбіс-64». Наразі йде підготовчий етап: методом анкетування виявляються інформаційні потреби користувачів та до БД читачів вносяться адреси їх електронних скриньок.

Враховуючи те, що основний сегмент користувачів бібліотеки СНАУ – це студентська молодь, що фактично «живе» у віртуальному середовищі, бібліотека просто змушена була формувати власну Інтернет-політику. Створення власних сторінок у соціальних мережах (ВКонтакте, Facebook, Google+) та рекламування на них як основних так і інноваційних форм обслуговування читачів сприяє залученню користувачів до використання нетрадиційних послуг бібліотеки. А систематичні запрошення до перегляду книжкових виставок та на культурно-просвітницькі заходи, а також фотозвіти про вже проведені заходи, у деякій мірі спонукають потенційних користувачів до діалогу, результатом якого може бути вдосконалення тієї чи іншої послуги, чи просто виявлення інформаційних потреб студентської молоді.

Таким чином, використання новітніх технологій в обслуговуванні віддалених користувачів останнім часом стало невід'ємною складовою комплексу послуг бібліотеки Сумського НАУ. На сьогодні інформаційно-бібліографічне обслуговування в бібліотеці вже неможливо уявити без використання нових форм та методів пошуку інформації, надання нових послуг для віддалених користувачів. Це підвищує оперативність та забезпечує повноту задоволення інформаційних потреб читачів, яким, у свою чергу, дозволяє вже не відвідувати бібліотеку особисто. При цьому головне завдання бібліотечного працівника полягає у збереженні основних принципів обслуговування:

кваліфікований пошук інформації, її якість та достовірність. Ми намагаємося створити оптимальні умови для навчання студентів, активізувати самостійне опрацювання навчальних видань та сформувати навички й потребу самостійного поповнення знань, а для науковців і фахівців сільськогосподарського виробництва – надавати оперативну і якісну інформацію усіма доступними шляхами.